

Fonologie

masoretské
hebrejštiny
I

autoreferát

Jiří Hedánek

Autoreferát
k disertaci
Phonology of Masoretic Hebrew
předložené
na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze
v rámci doktorského studijního programu
2012

Struktura disertace

Abstract, Český abstrakt, Arrangement, Acronyms & Acknowledgments

Anglický i český abstrakt, oba na pěti stranách, shrnují východiska, obsah i cíle disertace.

Beginning

Motivující příběh: student teologie pochybuje o adekvátnosti učebnicové fonologie hebrejštiny.
Stanovení cílů, definice pracovních termínů a popis dosaženého stavu bádání předchůdců.

Concept of Phonology

Fonologická koncepce založená na kritickém zhodnocení různých moderních přístupů.

Data & Devices

Co lze a co nelze čekat od dostupných dat, a podrobná obhajoba metody jejich zpracování.

Examination of Segments

Sběr dat: excerpce z Tanachu zaměřené na hlásky a strukturu slabiky.

Foot & Suprasegment

Sběr dat: excerpce z Tanachu zaměřené na rytmickou a zejména intonační strukturu.

Glossa

Formální jazyk pro popis zvukové stránky jazyka jako součást pracovní metody.

Hebrew Transliteration

Tato transliterace je zároveň pracovní formát souborů, další součást pracovní metody.

Interpretation

Jakou fonologii lze na základě sebraných dat a připravené pracovní metody formulovat.

Job Still to Do

Interpretace dat je předběžná hypotéza jako východisko dalšího výzkumu dalšími postupy.

Key to Abbreviations

Zjednodušené vysvětlivky, kde kompletní popis v Glose nebo v popisu transliterace netřeba.

List of Reference

Seznam literatury, která zároveň již byla průběžně komentována v poznámkách pod čarou.

Indices

Jmenný index uvádí mj všechny autory a editory. Předmětný index uvádí výběr klíčových pojmů.

Struktura autoreferátu

Téma a účel práce	3
Proč jsem k této práci přistoupil a jaké cíle jsem si kladl.	
Obsah práce podrobně	4
Stručný obsah disertace s odkazy ke konkrétním pasážím.	
Čeho se podařilo dosáhnout	17
Zhodnocení dosažených výsledků.	
Co bylo nutno odložit	17
Přiznání mezí, které se nepodařilo překonat.	
Seznam odkazů	18
Literatura, na kterou se odkazuje v tomto autoreferátu.	

Téma a účel práce

Proč jsem k této práci přistoupil a jaké cíle jsem si kladl.

Předložená práce vychází z předpokladu, že způsob zápisu hebrejské Bible v její poslední textové podobě nemusí být nutně a v plném rozsahu fonologický, takže snahy propracovat se k fonologii tohoto zápisu by měly začínat interpretací zápisové metody. Ačkoli již byly vydány fonologie tohoto jazyka (jedna plná a několik částečných), tímto způsobem nepostupovaly. Pokud svůj zdroj interpretace uvádějí výslovně, čerpají z referenčních gramatik, které si ovšem nekladly za cíl interpretovat zápis Bible fonologicky. Autoři fonologií použili jejich pragmatické pojetí jako východisko a za svůj cíl považovali buďto přesadit toto pojetí do myšlenkového rámce a zápisového formalismu nějaké moderní fonologické teorie, anebo korigovat či konfrontovat fonologickou teorii v podání některého svého předchůdce. Žádná z nich neměla ambice pracovat přímo s originálním zápisem.

Základní odlišností mého přístupu je postup zdola nahoru, zatímco ostatní fonologie se zdají postupovat shora dolů, to jest: Podle předem vytvořeného modelu fonologie (nezřídka na základě jiného jazyka, většinou angličtiny) zkoumají, jakým způsobem tomu modelu odpovídá ‚biblická‘ hebrejšтина. Tento projekt začíná analýzou masoretské hebrejštiny (v jejím tiberiánském a v budoucnu možná i v jiném značení), a teprve na základě zjištěných poznatků se pokouší o koncepci fonologie, která by odpovídala základním datům. (Základními daty se míní zápisy nejstarších masoretských rukopisů.) Nezačínám takovou práci zcela bez koncepce, ale nemá-li být fonologie apriorní, nebylo by vhodné připravit s malým objemem dat více než základní obrys. Konečnou podobu by fonologická teorie měla dostat, až budou zpracována veškerá dostupná data. (Záměrně se tedy snažím nepostupovat stejně (podle mého mínění stejně chybně) jako fonologie některých mých předchůdců, kde jak se to jeví, nejprve zřejmě vznikla teorie, a pak se hledala fakta k jejímu doložení.) Ideově se rozcházejím s převládajícími koncepcemi v tom, že nezastávám tzv. ‚univerzální gramatiku‘ a nehledám ‚univerzální fonologii‘. Předpokládám, že univerzální ve smyslu všelidský či vrozený je lidský kognitivní aparát. Schopnost řečová a konkrétních jazyků je pouze jeho speciálním a nespolečným případem.

Hlavním obecným zjištěním, učiněným a posíleným v průběhu práce, je charakteristika, že masoretský zápis nepředstavuje jednu jedinou variantu, která je předepsaná, zatímco ostatní jsou tím neuvedením vyloučené. Masoretský zápis na základě zatím provedeného výzkumu se jeví jako rozmezí doporučených alternativ, které jsou ve vokalismu i prosodii součástí doporučené formy přednesu. Tato forma v zájmu vlastního přijetí se musela vypořádat s různorodými a někdy snad až protichůdnými požadavky užívání Písma – (i) na veřejné čtení; (ii) na zpěvavý přednes; (iii) na předčítání ve studijních skupinách, výuka a nácvik; a to vše v komunitách, které mohly mít i v rámci téže tradice různé apriorní představy o tempu, intonaci a zvukové stylizaci (redukcích, síle přízvuku, intenzity výslovnosti

některých samohlásek).¹ Aby zápis vyhověl všem těmto potřebám, nabízel alternativy. Masoreti tedy popisovali výslovnost, nikoli fonologii, ale ještě spíše přijatelné varianty výslovnosti. Zakládat fonologii na masoretském značení bez další interpretace nutno mít za neopodstatněné a pravděpodobně chybné.

Samozřejmým a známým účelem vokalizace byla také disambiguace textu tam, kde konsonantní obsazení umožňovalo více možných významových variant. Ačkoli pro uživatele hebrejštiny, jejichž znalost jazyka se blížila rodilým mluvčím, nebyl problém číst nevokalizovaný text (v moderním Izraeli se jiné téměř nepoužívají), přece jen nutno vzít v úvahu, že tradiční biblický text obsahuje méně vokalických nápořád ve svém konsonantním obsazení, než bylo patrně zvykem v době vokalizátorů. (Už qumránské texty, o řadu století starší, ačkoli bez vokalických značek, jsou plné vokalických nápořád.) Pro rychlé a bezpečné rozpoznávání slov je samozřejmě nutné, aby jejich vzhled co nejvíce odpovídal zvyklostem. V některých případech mohl nečekaně skoupější pravopis působit obtíže i tehdejší předčitatelům, takže pro takové případy mohla vokalizace přicházet vhod. Z tohoto hlediska se ale prosodické členění jeví jako důležitější než vokalizace s benefitem občasně disambiguace, neboť prosodické členění je potřeba sledovat neustále a (jak se pokusil doložit A. Dotan) konzervuje se tradicí obtížněji než správná vokalizace. Lze se tedy domnívat, že pokud prosodické členění a vokalizace nebyly vytvářeny současně, prosodie bude starší.²

Toto hledání fonologie masoretské hebrejštiny začíná vlastním sběrem vzorků a záměrně se vyhýbá analýzám gramatik, které samy o sobě představují normalizaci a nivelizaci jazykového materiálu. Po shromáždění vzorků přichází první pokus o jejich vyhodnocení a zobecnění do vzorů a na tomto základě hledání pravidelných abstraktních vzorců. Zároveň byl připraven datový formát umožňující v plánovaném počítačném zpracování zachovávat i taková data, která nevyhoví některé z hypotéz, aby byla k dispozici pro alternativní hypotézy následné.

V možnostech první fáze takového projektu je vytvořit datové struktury, fonologickou koncepci a neprodleně zahájit časově nejnáročnější fázi interpretace textu. Ta může být v další fázi konfrontována alternativní metodou interpretace, která by měla být sice rychlejší, ale bez korekce nespolehlivá.

Práce se nezabývá rekonstrukcí starších vývojových fází staré hebrejštiny ani morfonologií.

Obsah práce podrobně

Stručný obsah disertace s odkazy ke konkrétním pasážím.

[stránkování jednostranné/oboustranné]

Abstract, Český abstrakt

[iv/ix], [ix/xiv]

Důvodem připojení anglického Abstractu je, aby součástí práce mohl být i *český abstrakt*, tedy aby případný recenzent si nemusel zpětně překládat některé termíny (mohl by je přeložit k nepoznání) a student, který na ni náhodou v knihovně narazí, se nemusel prodírat dosti těžko přístupným textem. Nebudu zastírat, že abstrakty vznikly dlouho před dopsáním práce a nakonec byly jen zrevidovány. To se samozřejmě nedotýká věcného obsahu, protože v poznámkách a excerpcích byla práce hotova již dva roky před dopsáním, ale kdybych těmito abstrakty uzavíral samo psaní, více bych zdůraznil, že jde pouze o první fázi, abych případná studentova očekávání zklamal ještě před vypůjčením.

Beginning

B1 First Came Wonder

[xxii/xxix]

Vím, že není obvyklé začínat disertaci motivačním příběhem. Vlastně to není příběh a není ani tolik osobní, jak by se mohlo zdát. Fonologie získala pověst velmi odtažitého tématu, které je zbytné pro každého, kdo není fonolog. Chtěl jsem několika řádky ukázat (co vysvětlují pak na mnoha stránkách),

¹ Snaha odlišit toto širší pojetí (a odlišnou metodologii) se odráží v názvu *masoretská*, ne tiberiádská hebrejštiny.

² A. Dotan (1981) *The Relative Chronology of Hebrew Vocalisation and Accentuation*, *Proceedings of the American Academy of Jewish Research* 48, str. 87–99.

že fonologie je součástí jazykové znalosti každého. Ani student hebrejštiny nevchází do jejich nádvoří jinou branou. Onen fiktivní student hebrejštiny si klade otázky, které si možná ne každý student položil, ač položit mohl. Co jsou pauzální tvary a proč mají někdy tak velmi odlišné hláskové složení? Není rozlišování čtyř ultrakrátkých samohlásek nad fyziologické možnosti? Nejsou tři délkové stupně neobvyklé? Nejsou hebrejské délky značené poněkud nepřesvědčivě? Proč má značka *qamec* dvě hodnoty? Někdy jako by měla ještě další. Proč tolik přízvuků? Chtěl jsem ukázat, že tyto otázky jsou legitimní. Právě jimi se zabývá fonologie. Snad příběh vzbudí ochotu listovat dále a možná se i začíst.

B3 Working Terms

[xxvi/XXXII]

Před tuto kapitolu jsem zařadil několik odstavců o cílech práce a kritériích jejich dosažení. Nutno však podotknout, že některá konkrétnější kritéria nemohla být uvedena zde, ale až teprve spolu s konkrétní materií, které se týkají, zejména u nových konceptů (např. u konceptu škálování fonému na str. [42]).

Stručně vysvětluji několik frekventovaných termínů a také těch, které od výkladu do dalších užití dělí mnoho stran. Protože jdu až tak daleko, že anglickým čtenářům tu a tam vnucuji i výraz český (vlastně jen jeden, možná dva), ty samozřejmě musím zařadit také. Jedné terminologické zvláštnosti jsem však věnoval pozornost větší: Názvem *Fonologie masoretské hebrejštiny* jsem se vyřadil z proudu prací rozebírajících tutěž hebrejštinu pod názvem ‚tiberiadská‘ hebrejštiny (správně by mělo být tiberiadsky masoretská, protože nešlo o tiberiadské nářečí, ale o jazyk masoretů značený tiberiadskou puntací). Touto odlišností sleduji trojí účel: (1) terminologicky oddělit tiberiadskou puntaci od jazyka její pomocí značeného. ‚Fonologií‘ se tu míní fonologie jazyka, nikoli ‚fonologie‘ grafického zápisu. Má práce se snaží ukázat, že puntace je koncipována natolik flexibilně, aby byla akceptovatelná pro více variant výslovnosti masoretů, také v různých obcích. (2) Práce se zaměřuje na to, co je možné, spíše než na to, co je běžné. Různé fonologie ‚tiberiadské‘ hebrejštiny se liší ve svých koncepcích, ale všechny se drží jedné či dvou variant prakticky téže zvukové interpretace. Tato práce se snaží zrevidovat tuto interpretaci, a tím znesnadňuje srovnání s klasickým výkladem. (3) Projekt je koncipován tak, aby bylo v budoucnu možno zapojit i jinak punktované masoretské hebrejštiny.

B4 Working Field

[xxx/XXXVII]

Nelze nezmínit, byť lze většinou pominout referenční i jiné gramatiky, protože jejich účel je jiný. Daly by se merismaticky charakterizovat ‚od Gesenia k Muraokovi‘, z nichž povětšinou ocením Muraoku³ a ocituji Gesenia.⁴ Co však pominout nelze, jsou specializované fonologie. Ne všechny jsem byl schopen si opatřit, ale celistvá, zdá se, je pouze jedna: Joseph Malone (1993).⁵ Tato tzv. lineární fonologie měla sice v době uveřejnění rozkvět své teorie za sebou, ale čtvrt století postupného zrání přineslo dobře propracovaný a především zřejmě kompletní soupis pravidel, o jakých je možno v této koncepci uvažovat. Andries Coetzee (1999)⁶ přepracovává část této fonologie ‚nelineárním‘ způsobem, tj přidává stromečkovou grafiku slabičných struktur (ne pro názornost; lépe se jimi řeší některá přestrukturování než pouhým vyznačováním slabičných hranic) se záměrem lépe objasnit epentetické vokály. To se mu nepodařilo tak docela k mému uspokojení, protože podle jeho teorie by žádná slabika CVCC vlastně neměla existovat. Ale ony existují, byť nejsou časté. (U sloves dokonce nejsou nijak vzácné.)

Malone i Coetzee předpokládají vokalismus 7-členný podle Brockelmann (1908) a Bauera / Leandera (1922).⁷ Sám jsem dospěl během této práce k podobnému, ačkoli ne totožnému vokalismu. Metodicky je mi však bližší Henry Churchyard (1999),⁸ třebaže předpokládá vokalismus, který jsem se

³ Paul Joüon / Takamitsu Muraoka (2003) *A Grammar of Biblical Hebrew*, Pontifical Bibl. Institute Press, Rome.

⁴ *Gesenius' Hebrew Grammar* (1909₂) E. Kautzsch (ed.₂₈) / Eng.: A. E. Cowley (ed.₂) Clarendon Press, Oxford.

⁵ Joseph Malone (1993) *Tiberian Hebrew Phonology*, Eisenbrauns, Winona Lake, Indiana.

⁶ Andries W. Coetzee (1999) *Tiberian Hebrew Phonology: Focussing on Consonant Clusters* (Studia semitica Neerlandica 38) Van Gorcum, Assen.

⁷ C. Brockelmann (1908–1913) *Grundriß der vergleichenden Grammatik des semitischen Sprachen*, I–II. Reuther u. Reichard, Berlin. • Hans Bauer / Pontus Leander (1918–1922) *Historische Grammatik der hebräischen Sprache des Alten Testaments*, I–II. (I: *Einleitung, Schriftlehre, Laut- und Formenlehre.*) Max Niemeyer, Halle.

⁸ Henry Churchyard (1999) *Topics in Tiberian Biblical Hebrew Metrical Phonology and Prosodics*. Dissertation. University of Texas at Austin, Austin.

nakonec cítil nucen opustit (5 barev a 2 či 3 délky).⁹ Churchyard totiž se snaží nejprve interpretovat grafiku, třebaže spíše proto, aby souvisle specifikoval, které možnosti zvolil. Samostatnou interpretaci neprováděl. Jeho verze je přesně onen úhledný teoretický vokalismus, skutečným textem nedodržený. V teorii se ale tento obraz zdá silný. Jistě by podle něho bylo možné vytvořit nějakou 'spisovnou' biblickou hebrejštinu a podle ní posuzovat správnost skutečných textů. Tento cíl si však nekladu. (Křivdili bychom však Churchyardovi, kdybychom tvrdili, že si historických složitostí není vědom. Naopak, možná lépe než mnozí jiní fonologové. Fonologie však pro něj zjevně obnáší idealizaci, a to nutno uznat za legitimní postoj.) Na systém 5×2 vokálů navazují dvě prosodické vrstvy na úrovni stopy, v jejich rámci analyzuje a vysvětluje redukci samohlásek a změny přízvuků.

Concept of Phonology

C1 What is Phonology

[2]

Fonologii definuji jako *zvukový systém jazyka*. Netýká se grafiky, nejde o výslovnost a nepopisuje všelidskou mluvní schopnost. Není to umělá deskriptivní abstrakce lingvistů, nýbrž reálně fungující systém společný mluvčím i posluchačům, jehož účelem je efektivní zakódování a dekodování promluvy (v písmu se může projevovat druhotně a v různé míře). Poznání tohoto systému pomáhá studiu jazyka a u starověkých textů jejich interpretaci. Z toho plyne, že jde o pomocnou vědu, která by měla asistovat lingvistům a filologům v jejich praktických problémech. Je-li otažitá a nesrozumitelná, nemůže plnit svůj hlavní účel a je namístě hledat chybu.

C2 Approaching Phonology

[11]

Ačkoli nemohu na tak sevřeném prostoru rekapitulovat bouřlivou historii moderní fonologie a zůstat práv jednotlivým četným směrům, nelze takovou kapitolu vynechat. A nelze nezačít u *generativní fonologie*. Kdo se zabývá 'tiberiádskou' fonologií, má o důvod navíc: jediná kompletní, Malone (1993), je právě tohoto typu. Zásadní námitka vůči generativní fonologii je, že směšuje procesy produktivní a neproduktivní. O nápravu se snažila *lexikální fonologie* už tím, že oddělila lexikon jako samostatný cyklus pravidel, dodávající polotovary do post-lexikálního procesu. Také oddělila flexi a derivaci. Ještě důsledněji tak učinila tzv. *přirozená fonologie*, která také deklarovala, že morfonologická pravidla patří do gramatiky a nejsou reálně probíhající a zautomatizované fonologické procesy. Jsem toho mínění, že pro výuku hebrejštiny je důležité jasně odlišit, jaké tvary student má a jaké nemá sám tvořit.

Generativní fonologie zavedla do fonologického myšlení distinktivní rysy, které dopomohly k funkční redukci zvukové skladby segmentu a modelování jejich vzájemných vlivů. Běžně se jich užívá několik desítek, avšak jejich kombinace nestačí na přesvědčivé odvození všech světových hlásek¹⁰ (nejen v této věci je postulovaný univerzalizmus zbytečná komplikace, vedoucí k neřešitelným obtížím). Tzv. *závislostní fonologie* se pokusila zavést menší počet elementárních prvků (*radikálně závislostní* jen [C] a [V]), ale výsledek působí spíše jako hra než výpověď o skutečnosti. Jen o málo méně abstraktní je tzv. *fonologie řízení* ('řídí' se kombinacemi přitažlivosti a odpudivosti).

Daleko důležitější je *teorie optimality*, a to v několika směrech. V současnosti představuje nejrozšířenější teorii, modelují se v ní také problémy 'tiberiádské' hebrejštiny a zatím nejdále se odklonila od koncepce přepisovacích pravidel, kterou jinak sledovaly snad všechny ostatní teorie. Z mého pohledu jde sice o pravidla převlečená za evaluace, ale přesto ji mám za významný počín a obecně se považuje za fonologii neprocedurální. Změna spočívá v tom, že procedura generující omezený správný výstup byla nahrazena procedurou poskytující neomezeně rozmanitý výstup, který se postupně vyhodnocuje a nesprávné varianty jsou vylučovány. Pořadí generujících pravidel je nahrazeno pořadím evaluačních pravidel (prohození dvou pravidel obvykle znamená úplně jiný výstup jak v generativní teorii, tak v teorii optimality). To však podle mého mínění není neprocedurální fonologie. Vysoká citlivost na pořadí dílčích kroků je slabina obou teorií – jsou nepraktické a zřejmě i nerealistické. Vážná námitka vznášená vůči *teorii optimality* se nazývá nezřejmost: když pravidlo se uplatnilo nebo neuplatnilo, ač není vidět proč. Také generativní fonologie měla s nezřejmostí problém,

⁹ Churchyard tak stojí v interpretační linii McCarthy (1979) > Prince (1975) > Lambdin (1971). Citace viz v práci.

¹⁰ Původní verze generativní fonologie nepočítala ani s fonémy, ani se slabikami, jen s rysy a morfolog. hranicemi.

ale teorii optimality, která tvrdí, že neprobíhá v čase (pravidla se nedějí postupně, nýbrž uplatňují se v hierarchii), činí takové projevy závislosti na čase nevěrohodnou. Teorie optimality je také obtížně slučitelná s nelineárními systémy; evaluační pravidla se nejnázne formulují pomocí rysů a rozhraní. Na str. [19–22] obhajují svůj návrat k původní koncepci rysů jako «qualité différentielle», tedy abstraktního rozdílu dvou fonémů v jednom jazyce, kde skutečné jsou fonémy, a nikoli jejich průsečíky. Ke své práci v deskriptivním jazyku Glossa jsem sestavil výčet asi stovky rysů, kterými lze popisovat vlastnosti segmentů, a ačkoli si nečiní nárok na univerzalitu, jsou vyladěny tak, aby nekladly při popisu jazyků omezení (což není problém ani teoreticky, jelikož je možné je přitvářet).

Za další zásadní nedostatek prakticky všech etablovaných fonologických teorií považuji to, že nepočítají s vyššími strukturami než syntaxí. Přitom pragmatika, kontextové asociace, diskurz, to vše bývají vstupní body do procesu. Původní verze dokonce počítala jen s jednosměrným postupem, což je zcela mechanistické a přirozenému jazyku vzdálené stejně jako nutnost konstruovat všechny útvary pokaždé znovu. Také významy musejí mít možnost vstupovat do více modulů postupně. Na str. [24] v odd. C2.5 rozebírám toky řízení a navrhuji cyklický model, podle mého názoru účinnější.

Práce s masoretskými přízvuky by neměla přehlížet některé moderní fonologie suprasegmentu, z nichž tzv. *hypotéza prosodické struktury* se svými čtyřmi úrovněmi (oproti dvěma tradičně uznávaným v české lingvistice)¹¹ se zdá blízko akceptované teorii čtyř (vlastně pěti) stupňů masoretských přízvuků. *Metrická fonologie* inspiruje fonologa zajímavou možností pro masoretské hebrejštinu, totiž uvažovat o prominenci stopy jako celku spíše než jediné slabiky. K této možnosti se vracím pak v I 3 na str. [300].

C3 The Inside of Phonology

[29]

Rekapitulace dostupných fonologických modelů neukázala žádný, který by bylo možno akceptovat bez výhrad. Vyplynula z toho nezbytnost podrobit analýze vlastní pohled na fonologický systém a pokusit identifikovat konkrétní body, ve kterých by bylo vhodné konfrontovat stávající modely buďto pokusem o úpravu některého z existujících pojetí, kompromisem mezi několika modely, anebo novou koncepcí.

Ačkoli jsem přesvědčen, že přístupná a praktická fonologie by měla za základní jednotku brát slabiku jako nejvíce intuitivní pojem, začínám tento zatím jen předběžný nárys fonémem, který je teoreticky lépe zakotven (s nadějí, že ve vyvrážděnější fázi této teorie, to jest až bude k dispozici větší množství dat konkrétního jazyka, základní teoretický plán se podaří přenést na úroveň slabiky). U fonému dospívám ke čtyřem pro budoucí výzkum důležitým tvrzením. (1) Rozdíly mezi fonémy jsou abstraktní, protože jde o rozdíly mezi vlastnostmi, nikoli rozdíly ve fyzických součástech. (2) Kontextové realizace fonémů, tzv. alofony, jsou samy o sobě třídy, nikoli jednotliviny. Plyne z toho, že nad starověkým zápisem jazyka lze uvažovat o fonémech i alofonech bez nepřiměřené spekulace (protože co chybí, jsou jednotliviny). Plyne z toho také, že naopak nelze zacházet s distinktivními rysy jako s reálnými jednotkami. (3) Platnost fonému může být různá v různých kontextech a na různých pozicích, takže fonematičnost může být vícehodnotová. (4) Fáze, ve kterých mohou být fonémy identifikovány, mohou z nich činit různé jednotky popisu. Tuto poslední vlastnost nazývám fázovost a rozpracovávám ji na str. [34–37]. S jeho pomocí lze osvětlit podstatu jevu zvaného šva v masoretské hebrejštině.

V souladu s mnoha moderními teoriemi považuji foném za strukturu vlastností, nikoli za prostou singularitu, ale (narozdíl od mnohých) mám za to, že nejde jen o distinktivní rysy, ale také o fázovost, morfologickou pozici, lexikální frekvenci a další kritéria, tvořící spolu tzv. škály platnosti, podle nichž je každý významonosný prvek skórován. Taková vícehodnotovost znamená zavést vektor hodnot a různou mírou distinktivnosti přesněji popsat. Zde se dostanou ke slovu vyspělejší matematické metody, protože z vektorů hodnot v uzlech sítě sestává mnohodimenzionální prostor, který přesahuje možnosti dvou-či-třírozměrných tabulek. Pokud se pro některé hodnoty připustí intervaly (ve fonologii to dává dobrý smysl), některé trajektorie takové sítě se změny v pásma a interakci s dalšími uzly ještě více zkomplikují. Analýza takového prostoru snadno přesáhne intuitivní schopnosti. Avšak skončit provedením analýzy vztahů mnohorozměrného prostoru by znamenalo zůstat na půli cesty. Tím by se jen vytvořila další odtažitá, esoterická, vlastně zbytečná fonologie, která je ostatním filologům k ničemu. Nutno pak využít i těch matematických nástrojů, které z nezbytné složitosti modelu dokáží odvozovat jednoduché užitečné informace anebo ji dokáží převést do pochopitelnějšího grafu. Vnější

¹¹ Sr Zdena Palková (1994) *Fonetika a fonologie češtiny. S obecným úvodem do problematiky oboru*. Univerzita Karlova, Praha. Toto pojetí je v českém prostředí přijímané, na českém materiálu doložené a nekontroverzní.

tvář fonologie tak může zůstat vlídná a praktická, přestože některé její interní metody nemusí být přístupné každému. (Svou koncepci vektorovosti fonému vysvětlují na str. [38–43], C3.1.2.)

Slabiku definují jako *doménu asimilací k jádru* (progresivních i regresivních). Je to nejnižší jednotka obsahující jak strukturu, tak prosodii,¹² složení které se pak v analogiích replikuje i pro vyšší jednotky. Tato jednotka by měla být považována za základní prvek fonologie. Znamená to ovšem pracovat s mnohem větším počtem prvků než při práci s fonémy, což před nasazením výpočetní techniky bývalo nevýhodné. Podle asimilační teorie slabiky lze fyzicky popsat těsné a volné připojení konsonantu k vokálu, což vysvětluje průvodní vlastnosti šva v masoretské hebrejštině. Asimilační teorii doplňuje teorie fázovosti (viz výše), která také realističtěji vymezuje hranice slabiky, než vyznačováním předělů.

Ve vyšších jednotkách (také obsahujících strukturu a prosodii) rozlišují **jednotky rytmu** (stopa a akcentová jednotka, vlastně fonetické slovo) a **jednotky intonace** (jednotky pauzální a intonační). Kratší jednotky v obou vrstvách jsou motivované více fyziologicky (stopa, pauzální jednotka), u delších jednotek převažuje sémantická motivace (jednotky akcentová a intonační). Řídicím principem **stopy** je přízvuk, pro **akcentovou jednotku** akcent (sémanticky využitý přízvuk), řídicím principem **pauzální jednotky** je možnost intonačního zlomu (či zdánlivé nebo skutečné pauzy) a pro **intonační jednotku** je to intonační kadence. Toto je obecný model, jehož jednotlivé prvky mohou být v jazycích využity různou měrou nebo vůbec.¹³

C4 Pattern Phonology

[53]

V souladu se svým výchozím předpokladem, že univerzální jsou lidské kognitivní schopnosti, z nich řečová schopnost je pouze jedním jejich speciálním případem, také fonologii považují v souboru řečových dovedností za jednu dovednost téhož druhu. Své odmítnutí modelu postupného zpracování generativních nebo evaluativních pravidel dovádím do důsledku stanovením **VZORCE** jako základního pojmu pro vysvětlení, jak by měla fungovat realističtější fonologie. Nejde vlastně o nic jiného než o paradigmatu nebo v širším smyslu příklady. Tato starodávná metoda je sice stále oblíbená u učitelů (jistě proto, že je prostá a efektivní), ale ve světě teoretiků beznadějně z módy. Přesto není nevědecká. Zakládá se totiž, intuitivně či vědomě, na tom, že lidská mysl daleko lépe zpracovává podobnost a řídí se vzory, než kalkuluje postupy. A také funguje podobně u produkce i percepce, což nelze tak snadno tvrdit u některých jiných fonologií. Přitom fonologie založená na vzorci nutně nevylučuje procedury, pravidla, podmínky a evaluace. Tyto výkonné prvky se mohou uplatňovat na pozicích ve struktuře,¹⁴ ale nezávisěji na přesném pořadí, a problém tzv. nezřejmosti tedy nemůže nastat. Takováto strukturní fonologie má ještě jednu možnost, která ještě zvýší realističnost modelu: Vzorec se může uplatnit nedokonale, neúplně; vzorec nebo prvek ve vzorci může vést nejen k napodobení, ale i odrazovat nebo působit kompenzačně. (Tyto druhé dvě metody jsou možná jen teoretické a ve zralejší formě bude tato fonologie snad životaschopná i bez nich. Navíc není přece nutné usilovat o pokrytí všech případů beze zbytku, což je pokusení, jakému teoretik těžko odolává. Odměnou ale může být celková jednoduchost, což je významný zisk.) Další výhodou je v tom, že jednotlivé systémy mohou mít neomezený počet výjimek, aniž by se nepřiměřeně zvyšovala vnitřní komplikovanost systému. Prostě se jen pro každý výjimečný případ najde vhodný vzor a podmínky jeho vyvolání (nebo inhibice konkurenčního vzoru).

Koncepce této teorie samozřejmě zahrnuje i výše uvedené dílčí koncepty: diferenční rysy, multidimenzionalitu, asimilační teorii slabiky a také křížení fyziologických a sémantických jednotek na úrovni rytmu a intonace.

Především ale tato strukturní fonologie není zatížena žádným hledáním universalismu. Každá taková fonologie je pouze odrazem zkušenosti jedince v prostředí komunikace konkrétním jazykem. Vzorci zvukových prostředků jazyka či nářečí může jedinec reagovat na různé druhy komunikačních situací, dokonce i na jednotlivé osoby podobně jako reaguje vzorci chování, jakých může být zdánlivě bezpočet a jaké v každém člověku tvoří jedinečné a tvárné kombinace jako součást jeho osobnosti.

¹² Lze diskutovat, zdali např. foném opravdu sám nese prosodii. O vnitřní syntaxi fonému se ani neuvažuje.

¹³ Byť jde v podrobnostech o původní hierarchii, nepovažuji tento model za nijak originální. Odkazy viz v práci.

¹⁴ Důkazy o reálné existenci pravidel (někdy uváděné generativisty) není tedy nutno zpochybňovat.

Data and Devices

D1 The Masorettes

[58]

Nejjednodušeji by mohlo být možné kritizovat mou práci tvrzeními, že (Ia) není nutné či (Ib) možné se pokoušet o zvukovou interpretaci masoretského textu, že (II) je zbytečné a banální tvořit další způsob transkripce hebrejského textu a (III) že nabízet jakousi univerzální fonetickou transkripci je nejenom nadbytečné, ale i mimo téma práce. K žádnému z těchto argumentů vlastně ani není třeba disertaci přecházet; argumentovat apriorním názorem se může zdát bezpečně. Tento okruh námitek se tedy snažím předjímat a vypořádat se s ním poměrně podrobně (na 50 stranách) v rámci celého dílu D. V rámci této diskuse popisuji metodu, jakou jsem připravil pro počítačové zpracování, což je jeden z cílů práce.

Nejprve se snažím rekapitulací (velestručnou, vzhledem k prostorovým omezením) historických podmínek vzniku masoretské¹⁵ verze textu ukázat na velmi reálnou možnost, že původní koncepce prosodické i vokální punktace TN"K se lišila od té, která se etablovala v průběhu následujících staletí.

Jen letmo se mohu zmínit o zdrojích možné rekonstrukce a zvažuji jejich relevanci.¹⁶ Disertace se totiž zatím mohla zabývat jen těmi nejdůležitějšími, třemi nejstaršími masoretskými rukopisy, z nichž nejčastěji jsem vycházel z tzv. leningradského rukopisu ve vědeckém diplomatickém vydání BHS, který jsem často (oproti původnímu předpokladu mnohem častěji) konfrontoval s fotografickou reprodukcí jednak tohoto rukopisu, jednak tzv. aleppského a tzv. káhirskeho rukopisu. Jako další častý zdroj jsem používal běžné znění tzv. rabínské Bible (příležitostně korigované podle jejího nejstaršího vydání z r. 1524), a to proto, že redaktoři tohoto a předchozího vydání měli k dispozici řadu dnes už nedostupných starých rukopisů. Hodnotit relevanci dalších zdrojů bude mít větší smysl, až přijdou v projektu na řadu.

D2 Tools and Techniques

[73]

Metody zjišťování fonologické platnosti jsou známy a jistě nejde o prominentní téma disertační práce (tím spíše, že tato fáze I nepřekročí ani hranice nezávislého hodnocení podkladů). Přesto je jim nutno věnovat aspoň minimální pozornost ze dvou důvodů: (i) Námítka či nedůvěra vůči disertaci se může zakládat na předpokladu, že nelze pracovat se zvukovou stránkou jazyka, jehož znění se nedochovalo. (ii) Protože tato námitka je dílem oprávněná, běžné metody nelze aplikovat bez úprav. Ty spočívají především v koncepci a technické přípravě, která umožní generovat více konkurenčních modelů (jejichž produkce a evaluace přesahuje možnosti jediné práce). Navržen je třífázový postup na str. [79–80].

D2.3 Data and Description

[81]

Druhou polovinu kapitoly (25 stran) tvoří diskuse obhajující nejrůznější možné námítka vůči smyslu a koncepci obou základních datových formátů, transkripce hebrejštiny a obecného deskripčního jazyka zvukové stránky přirozeného jazyka (tedy formálního ‚jazyka‘ k popisu mluvy). Jde vlastně o vstupní a výstupní datový formát, tedy útvary, jejichž efektivita je klíčová pro zdar projektu. Snažím se vyvracet jak už apriorní předsudky, že jde o počiny zbytečné, protože cosi podobného existuje (neexistuje; jinak bych nevynakládal tolik času a energie), tak další, týkající se různých technických či filosofických stránek řešení. Zde nemá smysl jít do podrobností. I v disertaci mohou články působit odtažitě až úmorně,¹⁷ ale nebylo možno je pominout; jinak by bylo napadení práce příliš snadné.

¹⁵ K náplnímu pojmu odkazuji na diskusi v kap. B3 a připomínám, že koncepce projektu je širší než pro disertaci.

¹⁶ Ač se to může zdát nadbytečné, musím se vypořádat i s námitkou, že neberu v úvahu řecké zdroje (pozorný čtenář zjistí, že beru, a poměrně často), dokonce (!) údajnou transkripci Hexaply, povědomou teologům. Nutno uvést výslovně (viz str. [69–70] I–III, [72] (2), [75], [77] pozn. 47), že jazyk těchto zdrojů neodpovídá časem ani místem. K tomu, že jazyk tiberiádské punktace a jazyk řeckých prepisů jsou dva různé, došel např. A. Sperber (1966) *A Historical Grammar of Biblical Hebrew: A Presentation of Problems with Suggestions to Their Solution*. E. J. Brill, Leiden, str. 229. Tam také upozorňuje na různé druhy distorzí a porušení hebrejské předlohy, které pramení i z chyb, nikoli jen z rozdílných jazykových a grafických filtrů.

¹⁷ Tím spíše, že přes veškerou snahu nebylo možno se vyhnout určité repetitivnosti, protože námítka vůči oběma formátům (a tudíž i jejich obhajoba) mohou být podobné; žel však ne do té míry stejné, aby je bylo možno sloučit.

Examination of Segments

E1 Vowels

[108]

Nejobjemnější díl, E, mapuje obraz jednotlivých hlásek v nejstarších masoretských rukopisech. Ačkoli nemohla být z technických příčin všem třem rukopisům věnována stejná pozornost (má faksimile tzv. káhirskeho kodexu je příliš kontrastní, takže rozpoznání detailů punktace je nespolehlivé; aleppský rkp se dochoval neúplně), péče byla věnována tomu, aby se interpretace zakládala na původním hodnocení.

Krátký úvod k vokálům upozorňuje na jednu věc, která ač není neznámá, je dlužno ji výslovně zmínit. Z historických důvodů nutno striktně oddělit konsonantní text a vokalizaci. Pro vokály z toho plyne, že matres lectionis neslouží vokalickým značkám jako doplňky pro označování délky.

E1.1 The [^]I Sound

[109]

Rozdíl mezi ‚krátkým‘ a ‚dlouhým‘ [i]¹⁸ nebyl zjištěn, stejně tak mezi přízvučným a nepřízvučným (nic z toho se při předběžném zkoumání nezdá projevovat v rozdílech tzv. psaní plene a defective). Některé pravopisné konfigurace mohou vést k (předběžným) závěrům, že fonetická hodnota hlásky byla spíše otevřená a/nebo poněkud centralizovaná.¹⁹

E1.2 The [^]U Sound

[112]

Podobně pro [u] nebyla zjištěna zřejmá souvislost mezi plene a defective. Obě masoretské značky se jeví jako platné pro jednu hlásku (kandidáta na foném).

E1.3 The [^]O Sounds

[115]

Naopak dva různé typy „o“ předběžné zkoumání potvrzuje, jedno zavřené a zaokrouhlené, druhé lišící se od tohoto nejméně v jednom parametru (patrně v zavřenosti), přičemž další doprovodné rozdíly jsou pravděpodobné: bylo i méně zaokrouhlené až nezaokrouhlené a snad kratší. (Tato práce zavádí pojem inherentní délky: Nerozlišuje se vokalická délka jako fonologický faktor, ale masoretský popis výslovnosti patrně počítal s tím, že některé vokály byly samy o sobě foneticky delší než jiné.)

Naproti tomu se nepotvrzuje, že by ono otevřenější „o“ bylo zvukově totožné s jedním druhem „a“. Důvod, proč je masoreti značili jednou značkou, se tedy hledá jinde než v tom, že šlo o jednu hlásku.

E1.4 The [^]E Sounds

[120]

Také v širší oblasti středové přední se nepochybně rozlišují hlásky dvě, zavřené a otevřené „e“. Zda se však k rozdílu v kvalitě sekundárně druží rozdíly v délce, nebylo možno potvrdit. Důvody pro výběr jednoho či druhého vokálu se někdy jeví jako lexikální, jindy jako kontextové (plynoucí ze zvukové povahy vokálu a pozice ve slově nebo vokalickém vzorci).

E1.5 The [^]A Sounds

[123]

Distribuce této hlásky zřetelně interferuje s distribucemi jak otevřeného [ɛ], tak otevřeného [ɔ]. Data zjištěná v textu umožňují výklad, že foneticky dlouhé²⁰ a patrně i otevřenější varianty těchto hlásek byly značeny jednou ze dvou značek vokálu „a“. Jednoznačně krátká (a patrně zavřenější) varianta „a“ byla značena jiným symbolem. Zatímco tuto krátkou variantu „a“ lze vystihnout jednou transkripcí IPA, [ɐ], dlouhé „a“ se jeví jako polyvalentní, tzn. mající více vokalických barev, které mohly být všechny

¹⁸ Každý formát prezentace hlásek má své nevýhody: /i/ předčasně implikuje, že jde o foném, IPA [i] nutí k příliš konkrétnímu výběru hodnoty, <i>/<i>, ^I (transkripce a deskriptivní jazyk) jsou přesné, ale bez vysvětlení nejasné.

¹⁹ Fonetické závěry nejsou pro fonologii zásadní a pro tuto práci byly jen průvodní, nikoli předmětné.

²⁰ Uvažovány jsou fonetické hodnoty. Jejich fonologická platnost musí být prověřována až v následném kroku.

vnímány masorety jako různé podoby jednoho vokálu. Kromě zadního [ɒ:] a středního [a:] se jako velmi pravděpodobné jeví, že tento vokál nabýval také hodnoty velmi otevřeného [æ:]. Zdá se, že tento vokál jako jediný značil délku, kterou masoreti mohli považovat za charakteristický jednotící rys, jaký tuto samohlásku odlišoval od ostatních.

Protipříklady zahrnují zejména slabiky typu BaaJiTh, MaaWaeTh. Také v nich ale může <aa> značit, že slabika je dlouhá, možná i proto, že šlo o dvojhlásku, a nikoli o dvě slabiky. (Pokud bylo užito krátké <a>, mohlo to buďto naznačovat skutečný rozdíl ve výslovnosti – to je jedna možnost – anebo rozdíl nemusel být žádný – možnost druhá.)

Přesné četnosti s příslušnými kontexty k ověření hypotézy nebylo možno zjistit prostým čtením, to je jeden z úkolů připravovaného počítačového zpracování. Vznesený předpoklad zní, že v kontextech vylučujících fonetickou délku má <aa> hodnotu [ɒ]~[ɔ] anebo byl použit symbol pro <a> či <ae>. Tam, kde se předpokládala fonetická délka, konkrétní barva byla [æ:]~[a:]~[ɒ:] podle morfologie nebo podle následujícího písmene <J> či <W>, pokud šlo o dvojhlásku. Lze uvažovat i o možnosti, že <aa> se užívalo nejen v kontextech předpokládané délky, ale naopak ve všech kontextech mimo délky vyloučené. To by vysvětlovalo tak častý výskyt symbolou pro dlouhou variantu <aa>.

E1.6 Reduced Vowels

[135]

Význam šwa se interpretuje jako „neslabičnost“. Zda je vokalické nebo nevokalické, se vysvětluje jako projev fázovosti. Je-li hláska identifikována ve druhé fázi (detenze), nikoli první (intenze), vzniká drobný vokalický pazvuk neurčité barvy (ne nutně barvy blízkého vokálu), který může ovlivnit, zda je následující závěrová souhláska frikativizována, ale nevytvoří samostatnou slabiku. Zda má šwa trvání skutečné, nebo nulové, závisí na tempu a stylu promluvy (či zpěvu), ale i pokud je nulové a následující závěrová zachovává frikativizaci, iluze přítomnosti šwa zůstává.²¹ Uvažuje-li se o fonologické délce vokálů, výslovnost šwa uprostřed slova vyžaduje komplikovaná pravidla, bez délek stačí jednoduchá.

Fonetické důvody činí nepravděpodobným výklad, že masoretská hebrejščina rozlišovala čtyři barvy redukovaných samohlásek. Disertace shromáždila mnoho příkladů dokazujících, že tzv. složené verze šwa nebyly vázány na nějakou konkrétní třídu souhlásek. Studium rukopisů (zejm. tří nejstarších, ale příležitostně i dalších) ukazuje, že písaři nepovažovali žádné ze tří složených šwa za celistvý symbol. Naopak se jeví, že pro ně představoval výskyt dvou symbolů pod jedním písmenem. Značení alternativ odpovídá celkové koncepci masoretské punktace, která vyznačuje přijatelné alternativy také v jiných případech.²² Je to v souladu s tím, co píše punktátor nejváženějšího ze starých rukopisů, Aharon b. Ašer v *Diqduq haTeamim*: Většina písmen nese jedinou korunu (=vokál), tato čtveřice však koruny dvě (§5, na str. [298] přesný citát a citace). Součinnost těchto indikací vede k odmítnutí *chatefű* jako vokálů.

E2 Consonants

[161]

Pozornost se zaměřuje pouze na několik sporných prvků, známé a nekontroverzní věci se neopakují.

E2.1 Aleph

[161]

V TN"K se nalézají doklady jak plného, tak oslabeného či nulového znění souhlásky. Některé případy se liší mezi rukopisy, ale vesměs je shoda. Až bude zpracován celý TN"K, bude možno se pokusit o soupis a kategorizaci s výhledem, zdali by nebylo možno identifikovat historické vrstvy. Zatím to nemá smysl.

E2.2 'Ajin

[165]

Rozlišit faryngální [ʕ] a velární či uvulární výslovnost [ɣ]/[ʁ] se nedařilo jinak než etymologicky (např. ne podle samohláskového okolí) a není pravděpodobné, že [ɣ]/[ʁ] mohlo koexistovat s frikativizovaným

²¹ Vnímání mluvy je plno iluzí. Působí je mentální převodník mezi akustikou a lingvistikou, to jest fonologie.

²² Ačkoli to v práci nerozebírám a snad ani nezmiňuji (tak trochu spoléhám na obezralost čtenáře), koncepce alternativnosti je ve filosofické shodě s celkovým přístupem židovského písmáctví a pohledu na svět.

⟨G⟩ v jednom systému. Pro fonologii je důležité, že ‘ajin se rozlišovalo. Zda jako faryngála, jak silná a jak jednoznačná, to jsou fonetické otázky a spíše spekulativní. Pokud akceptujeme, že masoretský dialekt respektoval výslovnostní varianty a počítal s nimi, fonetické otázky se jeví jako podružné.

E2.3 *Xeth* [168]

Rozlišit faryngální [h] a velární či uvulární výslovnost [x]/[χ] se nedařilo ani u tohoto písmene jinak než etymologicky, a to ještě ne vždy jednoznačně. Také zde je nepravděpodobné, že by [x]/[χ] mohlo koexistovat s frikativním ⟨K⟩ v rámci jednoho systému.

E2.4 *Hee* [169]

Podobně jako u aleph se zdá, že [h] bylo rozlišitelné, a podobně také pro [h] lze nalézt doklady jeho značného oslabení. Jeho výslovnost mohla být v různých jazykových vrstvách různě stabilní. Více u 2.6.

E2.5 *Reesh* [171]

Důvody pro apikální [r] (jako v češtině), nikoli uvulární, jsou jak fonologické, tak fonetické. Především by další [ʁ] v systému se uplatňovalo obtížně. Důvody údajného zabarvování vokálů do [a] také neplatí, protože velární či uvulární [ʁ] by zabarvovalo vokály, pokud vůbec, do vysokých zadních či středních.

E2.6 **Generally on Gutturals** [174]

‘Guturály’ mají příliš málo společného, aby je uvažovaná fonologie uznala za samostatnou třídu. Podle různých autorů zahrnují nebo nezahrnují vedle laryngál a faryngál také veláry, kdežto ⟨R⟩ se k nim jen volně druzí, nebo podle jiných k nim nepatří, a to vše, zdá se, hlavně podle “přítahování barvy [a]”. To je ale foneticky neopodstatněné: Laryngály z fonetické podstaty nezabarvují nijak, faryngály by do [a] zabarvovat mohly, to by ale musely zahrnovat také hlásky faryngalizované (tj. emfatické), které však nezahrnují podle žádného autora. Uvuláry ani veláry by nezabarvovaly do [a], spíše do [o], [u] nebo [i] («Ы»). Některé případy zabarvování do [a] vysvětluje předložená fonologie beztak jiným způsobem. Některá zabarvování mohla být nikoli foneticky nutná, nýbrž masorety navržená alternativa (např. patach furtivum) pro ty, kdo měli potíže vyslovit nahlas a zřetelně souhlásky, které běžně nevyslovovali.

Všechny tzv. ‘gutturály’ jsou foneticky schopné geminovat bez problémů. V masoretském zápisu lze uvažovat o možnosti, že geminovaly i souhlásky, které nejsou opatřeny speciální značkou.

E2.7 **Comments on Plosives** [180]

Explozivní a frikativní výslovnost se zdá být dvojí alofon jednoho fonému, poziční, a dokonce snad více méně neuvědomovaný. Poziční funkce je později užitečná pro výzkum rytmu a prosodie.

Faryngalizace, ač rozlišovaná, mohla kolísat v některých jazykových vrstvách. Metateze v hitpaelu (šť za *tš apod.) je možno vyložit pomocí fázovosti hlásek.

E2.8 **Approximants ⟨J⟩ and ⟨W⟩** [183]

Drobná statistika byla provedena ohledně ⟨W⟩, které se ve světle oněch čísel jeví spíše jako bilabiální [w] než labiodentální [v], závěry nelze zatím činit. Ji~v iniciále mohlo být [i]~ podobně jako Wu~ [u]~.

E2.9 **Modifying Marks** [186]

Jedna značka, dageš, má více účelů, ale obecně jde o zesílení výslovnosti (tak byla zřejmě chápána i geminace). Úzce souvisí s fázovostí hlásek a může být fonologické i nefonologické. Tento druhý případ

spočívá v zapojení konsonantu v pretuře slabiky zároveň do kody slabiky předcházející, kde zabrání libovolnému prodlužování vokálu. To je podstata tzv. dageš forte conjunctivum. Dageš ale plnilo více účelů, z nichž mnohé asi jen zajišťovaly zřetelnější recitaci za náročných podmínek.

Raphe se vykládá jako komplementární protějšek k dageš, ale jeho používání vykazuje zdá se větší variabilitu a patrně plnilo během staletí více různých funkcí, komplementární je jedna z nich (ovšem v rkpp velmi praktická vzhledem k drobným vadám na povrchu pergamenu). Společným účinkem řady z nich se zdá snižování počtu možných významů (disambiguace). Vzhledem k této funkci by mohlo jít o jednu z nejstarších značek masoretského systému (což při absenci rkpp musí zůstat jen spekulací).

E3 Syllables and Clusters [198]

Probírají se různé typy a možnosti hebrejské slabiky, také v porovnávání s tím, co bývá v jazycích obvyklé. Různé slabičné vzorce mohou být uvažovány pro verbální a pro nominální morfologii.

Závěr dílu E připomíná, že úsek, který by jinde sám vystačil na fonologii, tvoří tu jen dílčí součást.

Foot and Suprasegment

F1 What to Look For [208]

Ačkoli jde nový díl (tématicky oprávněný), tato část plynule navazuje na konec E. Téma slabiky je totiž společné segmentálním i suprasegmentálním otázkám, což jen potvrzuje, že ve vyzrálé formě by se měla slabika, nikoli foném stát základní jednotkou této uvažované strukturní fonologie.

Na obecné otázky akcentu a přízvuku z odd. C3.3.1 se tu navazuje aplikací na masoretskou hebrejštinu a připravuje se teorie masoretských přízvuků. Základem je předpoklad, že tvary s jasným přízvukem jsou tzv. pauzální, kdežto skutečná přízvučnost tvarů kontextových mohla být daleko menší. Pojem akcentu, lingvistického, teoreticky oddělený od pojmu přízvuk, který je více fyzi(ologi)cký, takto umožňuje reinterpretovat význam umístování značek tzv. „přízvuků“ v kontextových tvarech. Celkem šest výzkumných otázek je vzneseno na str. [210–211] a stanoví se, které charakteristiky sledovat.

F2 History of the Melodemes [213]

Systém tzv. „přízvukových“ značek, teamim, je plně rozvinut již v nejstarších dochovaných kodexech a v následujících staletích máme doloženy pokusy užívat je i v jiných textech kromě biblických, mnohdy ve vysloveně neliturgických, a také mimo karaitskou komunitu. Nešlo tudíž tehdy o liturgické hudební značení, ale i jinou vlastnost jazyka, která byla společná různým typům textu. Podle nejstarších svědectví ta vlastnost souvisela se smyslem textu a s jeho melodickou stránkou. Předkládám teorii, že nejde o přízvuky, ale o větnou intonaci (která sama mohla být zárodkem a motivací zpěvavého přednesu, jenž se ostatně považuje dodnes za formu přednesu, nikoli zpěvu). Součástí teorie je zároveň předpoklad ikonity značek (tj že mnohé svými tvary naznačují typ intonace).

F3 Purpose of the Melodemes [220]

Mnohé ze značek se nekladou na přízvuky a význam slova *ta'am*, *te'amim* to také nepotvrzuje. Grafické vyznačování doporučené intonace má pro předčitatele, který onen jazyk dobře zná, větší smysl než označení přízvučných slabik. Správná větná prosodie zajišťuje posluchačům dobré porozumění a také napomáhá k disambiguaci smyslu tam, kde by mohly vzniknout nejasnosti. (Má tedy širší uplatnění než vokalizace, a proto může být i starší. Z hlediska praktičnosti pro tehdejší uživatele byla vokalizace spíše doplňková.) Jelikož se tu začínají křížit výrazy pro přízvuk, akcent a tyto značky, zavádím pro ně výraz melodém, který je v angličtině volný a v češtině využitý jen jako jeden z možných termínů pro obecný typ intonační kontury. (Do české lingvistiky jej zavedl Milan Romportl.)

Tradiční dělení melodémů na pojiče a děliče rozmnožil křesťanský badatel Samuel Bohlius v r. 1636 do čtyř účinnostních tříd a toto syntaktické dělení se postupně ujalo do té míry, že dnes se na melodémy hledí téměř jako na syntaktické značky. Přitom však jejich syntaktická efektivita není nijak jednoznačná (konkrétní příklady i protipříklady uvádím na str. [223–226], ač záměrem je samozřejmě ilustrovat své

důvody, nikoli podat nezúčastněnou statistiku). Syntaktické členění samo také sotva bývalo účelem, protože „číst“ text znamenalo „číst nahlas“ a vše písemné bylo vposledku realizováno zvukově.

Dále se zabývám otázkou, zdali jde o dva nezávislé systémy melodémů, anebo o jeden dostupný ve dvou subsystémech, odlišných, ale nikoli nepřibuzných. Kloním se ke druhé variantě (s doprovodnou domněnkou, že komplikovanější a méně pravidelný „systém tzv. 3 knih“ je pozdější vývojová fáze). Za tím účelem porovnávám dva téměř totožné texty, 2S 22 (s ‚prosodickými‘ melodémy) a Ž 18 (opatřený ‚psalmodickým‘ systémem melodémů).²³ Z něj plyne, že rozdíly nejsou tak malé, jak by mělo odpovídat až na výjimky téměř doslovně totožnému textu, pokud by melodémy byly syntaktické značky. Na druhé straně jsou výsledné intonační kontury příliš podobné na to, aby šlo o dva melodicky nepřibuzné útvary. Vesměs si odpovídají tvary a směry kontur, pokud se vykládají podle předložené teorie. Významné je to tím spíše, že podobnosti nevznikají podobnými sekvencemi stejných melodémů, ale často sekvencemi různých melodémů s podobným intonačním významem anebo složením podobné výsledné kontury z odlišně sestavených dílčích melodémů.

Dále se zabývám otázkou, zda má nějaký obecný význam (a jaký) umístění melodémů nad řádku a pod řádku. Zvažuji více možností, jak toto rozložení uchopit. Jako nejrealističtější zatím vychází verze, že se v něm odráží možná složitější vývoj značení (který ale bez dostupných textových svědků zůstává v rovině úvah). Nejstarší vrstvou prosodických značek by mohly být *paseq* | a *maqeph* —. Z další vrstvy se možná v konečné podobě systému dochovaly *silluq* |, *atnach* ♣, *segolta* ∙∙, *zaqeph* ∙ a *revia* ∙, které značí především významové oddíly ve větě a verši. Každý významový oddíl může končit různou kadencí podle smyslu. Tu však předčítatel chápající, co čte, bez obtíží doplní. Každá značka se ovšem typicky spojovala s určitou obecnou intonací: sublineární značky *silluq* a *atnach* s konkluzivní, tedy klesavou, supralineární značky *segolta*, *zaqeph* a *revia* s nekonkluzivní, tedy stoupavou. Odtud byl už jen krůček (tak lze uvažovat) k doplnění značek mezi těmito oddělovači. Jejich hlavní funkcí by bylo signalizovat, předjímat a upevňovat konkrétní intonační linii. Oddělovací značky (nazval jsem je frazální melodémy) nastavily horní a dolní intonační pásmo a doplňkové značky (intonační melodémy) tuto ikonicitu využily. Pokud bylo zapotřebí symbolizovat průchod intonace středním pásmem, tvar supralineární nebo sublineární značky mohl naznačit i toto. Z povahy uvažovaného systému (a předpokládaného vývoje) ovšem plyne, že by bylo marné hledat typické závěrečné kadence oddílů (např. otázkovou intonaci), protože takové úseky končí obecnými frazálními melodémy.

F3.4.3 (1–6) Phrasal Melodemes (sq, at, sg, zq, Zq, rv) [235]

Základní čtyři značky, *silluq*, *atnach*, *zaqeph* a *revia* tvoří matici 2×2 podle síly a směru: silnější a slabší konkluzivní a silnější a slabší nekonkluzivní melodém.²⁴ *Silluq* zároveň umožnil alternativně označit konec verše tam, kde (patrně historicky starší) značka ∙ ‚konec verše‘ vyznačila hranice jinak. *Segolta*, tvarem jakoby vyšší *zaqeph*, nabízí možnost hledat pozůstatky kontur (jako melodém mnohem méně frekventovaný dává naději, že jeho užití snad nebývalo tak formální, jak je to někdy vidět u častých melodémů; a bude snazší porovnat všechny výskyty).

F3.4.3 (7–14) Intonational Melodemes [245] (rvMg, Garsha, gr, gm, tv, mr, mk, 7f/7r, dx, ...)

Intonační melodémy nejsou nutně ‚nižší‘ než frazální. Ostatně patří k nim *ole we-jored* a některé jiné mohou nabýt hlavní role v některém verši (častěji se tak děje v ‚subsystému 3 knih‘). Pořadí zpracování v disertaci je spíše asociační než jakkoli jinak systematické. Rozhodně nesouvisí s bohliovskou hierarchií kromě toho, že nejprve se probírají děliče.

Revia mugraš ∙ ∙ je *revia*, kterou předznamenává symbol, který se podobá gereši, ale není to gereš, třebaže se tak označuje. Funkce tohoto prepozitivního předznamenání by mohla být snížení intonace

²³ Uvědomuji si, že tyto soupisy značek nejsou příliš srozumitelné pro toho, kdo není předem obeznámen s mými zkratkami ani s uvažovanými intonačními průběhy. Bylo by náročné technicky i časově převést tuto pasáž disertace do pedagogičtější formy. Její argumentační povaha vyžaduje uvedení na začátku výkladu, přitom bez něj není pochopitelná. Snad malování nějakých názorných kontur. Jenže má tiskárna hp psc 1215 netiskne pod Win7 grafiku a je otázka, jestli vůbec někdy někoho tato disertace bude ještě zajímat. Napsal jsem ji hlavně pro sebe.

²⁴ Slabší členové matice jsou ale zároveň melodémy druhého subsystému, kde frázování probíhá trochu jinak.

pro reviu.²⁵ (Ž 124,4 má tuto kombinaci v obráceném pořadí. Aleppský rkp vynechává reviu, a sestupná intonace se opravdu zdá tu dávat dobrý smysl.) Ono předznamenání se nezcela vzácně vyskytuje jako samostatný melodém, ačkoli není v pramenech mně známých rozpoznán. Nazval jsem jej tedy *garša*.²⁶ Na str. [249–250] sepisují, co jsem zatím o tomto melodému zjistil v TNⁿK a proč ho vůbec považují za melodém. *Gereš* zakončuje drobnější syntaktické celky. Jeho kratší a snad důraznější forma se nazývá *geršajim*. (V subsystému 3 knih funkci gereše někdy supluje *azla legarme*.) Vizuálně podobný jako revia *mugraš je tevira* a usuzují, že značí místo, kde sestupná intonace se lomí do pozvolnějšího sklonu. Tvar melodémů *mercha* a *mercha kphula* ukazuje na nízký sestup, kdežto *tiphcha* (v druhém subsystému *tarcha*) signalizuje mírný nízký vzestup před závěrečnou kadencí. Podobný vzhled má i *dech* a také poněkud obdobnou funkci (nástup před kadencí), ale neváže se na přízvuk. V rkpp mívá někdy tvar šikmého předznamenání dosti vysoko v řádku.

Ačkoli mé excerpce pokrývají všechny melodémy a sledoval jsem i jejich kombinace a posloupnosti (což je pro mou teorii důležitější než jednotlivé melodémy), nebylo možno v této disertaci pokračovat dál a zachovat i další důležité součásti. *Phonology of Masoretic Hebrew II* bude muset pokračovat odtud.

Glossa

[262]

“General Language of Speech Sound Analysis” je analytický formální jazyk pro popis zvukové stránky přirozené řeči. Protože i maximální povolený rozsah práce byl téměř překročen, nebylo možno v této fázi poskytnout kompletní popis. Díl G se tedy omezil jen na stručnou charakteristiku hlavních součástí jazyka. Popisuje jeho smysl, filosofii a hlavní syntaktické prvky (konstituenty a elementy), mezi nimiž se nalézají také funkce a transformace, jejich relevance pro fonologii je zřejmá. Každý prvek předchází prefix, který indikuje pozici v řečovém signálu. Transkriptor, sufix a deskripce nejsou povinné součásti. Největší smysl má deskripce, transkriptor může být libovolný. Zobrazovaná úroveň podrobnosti může být řízená (tzv. folding). Definiční prostředky jsou trojí: deskriptivní rysy (asi stovka hodnot, zejména artikulačních, z nichž lze sestavit dosti podrobný popis hlásky), deklarace (velké množství parametrů, které umožňují nastavit nebo změnit fungování Glossy; jsou dvojího druhu: jednoduché prepínače, těch je nejvíce; a parametry umožňující definice nových prvků nebo podstatně změněnou syntax, díky nimž lze Glossu značně přestavět). K popisu velikostních poměrů lze užít více metod, ale nejjednodušší je stupnice 0–9, která je využita pro více účelů v systému.

K popisu fonologie běžné dvoustupňové (foném < alofon) nebo třístupňové (vzorec < vzor < vzorek), o jaké se uvažuje pro tento projekt,²⁷ slouží mj. formát umožňující normalizovat popis všech prvků systému a formulovat jejich vztahy. Fonologie je vlastně síť těchto vztahů. Takové síť lze generovat v mnoha konkurenčních verzích a nevyhovující postupně eliminovat. Matematický model těchto prostorů byl vypracován, ale nebyl zatím zařazen, protože ještě vyžaduje některá upřesnění.

Hebrew Transcription

[274]

Čtenář disertace se postupně seznamuje s hebrejskou transkripcí, která ač vypadá velmi jednoduše, dokáže popsat vše, co disertace potřebuje ocitovat z TNⁿK, dokonce i z rkpp. V dílu D se doví, že jde také o datový formát určený ke zpracování v korpusu. Tomto dílem H je připojen kompletní popis ve formě referenční příručky, sestavené tak aby se podle ní také snadno programovalo. Vyšší míra složitosti je vynucena potřebou dokázat jednoznačně transkribovat celý TNⁿK se všemi zvláštnostmi, které by mohly být pro fonologii relevantní. Pro rychlé vysvětlení některých míst, kde byl v disertaci použit nějaký nepovědomý prvek transkripce nebo málo známá konstrukce, poslouží lépe díl K.

Na str. [288–289] čtenář nalezne seznam zkratk melodémů, což se může hodit při četbě dílu F.

²⁵ Protože však starověké rkpp psaly přímé linky, ne obloučky, a často co se dnes tiskne šikmo, psávalo se svisle či naopak, nelze z naklonění vyvozovat mnoho. (Zde to však pozorováno nebylo.) Výmluvnější by měla být pozice.

²⁶ Typografové ho nazývají gereš muqdam, ale to nepovažují za vhodné. Není to „prepozitivní“ gereš.

²⁷ Ne každý popis musí obsahovat všechny tři úrovně. V historické fonologii se rovina „vzorků“ využije pro grafický podklad. Postup pak může být obdobný: shromáždění vzorků, zobecnění do vzorů a hledání pravidelných abstraktních vzorců. Protože nezohledněná data zůstávají v původní rubrice, může takový fonologický model uchovávat i data, pro která se adekvátní zobecnění nalézt nepodařilo.

Interpretation

I 1 Individual Vowels

[291]

Tento díl představuje stručnou diskusi poznatků shromážděných v dílech E a F. V úvodu se předesílá, že ve fonologii ‚*vzorec* > *vzor* > *vzorek*‘ představují fonémická i alofonická vrstva dostatečně abstraktní jednotky, aby umožňovaly popis také jazyka, jehož konkrétní vrstva (hlásek, vzorků) není známa.²⁸

Články ke konkrétním hláskám neopakují díl E, ale navazují na něj interpretacemi nejprve každé hlásky zvlášť, v kap. I 4 pak v několika společných grafech.

I 2 Consonants and Junctures

[298]

Konsonanty nepředstavují mnoho problémů, zato slabika byla a je stále diskutabilní. Ve článku 2.1 navrhuji teorii *diplosylabismu*, tj uvažovat hranici slabiky nezarovnanou s hranicí hlásky. Řečový signál je proměnlivé kontinuum, pojem jakékoli hranice v něm je neorganicky umělý a více záležitostí interpretace. Diplosylabismus znamená, že konsonant může fungovat současně jako pretura i koda pro dvě sousední slabiky. To se děje u geminovaných hlásek a slabičná hranice se promítá do hranice CC mezi C a C. Jenže u většiny geminovaných není uvnitř CC vůbec žádná hranice. Uvažujeme-li o možnosti promítnout slabičnou hranici dovnitř prostého C, foneticky nejde o nic jiného. Problém je pouze v tom, že do písmenka se nám špatně maluje čára. (Je to skutečně tak banální a nemám chuť to formulovat nějak učeněji.) Opustíme-li tento v podstatě kulturní předsudek, geminace v masoretské hebrejštině se přestane omezovat na jasné CC, začne zahrnovat více případů a mj. promlouvat i do pojetí šwa. Teorie diplosylabismu je v souladu s asimilační teorií slabiky. Diplosylabický konsonant stojí prostě na přechodu mezi asimilacemi k jednomu i ke druhému vokálu a může se otevírat do šwa, které tam ale fyzicky nemusí být přítomno, pouze v podobě frikativního dalšího konsonantu.

I 3 Feet and Prominence

[300]

Teoretické oddělení akcentů a přízvuků umožňuje, aby se akcent realizoval celou akcentovanou stopou s různou strukturou přízvuků. Akcentovanější stopa (např. v některých pauzálních tvarech) může mít trochejský přízvuk, méně akcentovaná stopa (např. v kontextových tvarech) může mít přízvuk jambický. Není nutno řešit stěhování přízvuků. V tomto modelu k žádnému nedochází.

Job Still to Do

[302]

Na základě prostudování zbývajících 41 % TN"K a počítačného zpracování celého textu zbývá na základě matematické analýzy potvrdit nebo vyvrátit zejména teze ohledně nízkých vokálů a chatefů. Početní analýzou korpusu pak dlužno určit fonématické hodnoty prvků. Protože jde o vektory hodnot, bude k tomu účelu potřeba kompaktněji formulovat zde předkládanou fonologii: pospojovat jednotlivé dílčí teorie a určit postupy vyhodnocování. Nutno zveřejnit zbývajících část teorie melodémů včetně již excerptovaných a ještě dalších sekvencí a na jejich základě se pokusit o zobecněné intonační kontury. Mohlo by být zajímavé shromáždit a podrobněji srovnat všechny výskyty segolty, zda by její umístování nenapovědělo více o prosodii či přímo intonaci úseku.

Jako nezbytné se jeví pečlivěji a systematictěji zkoumat rkpp. Jejich studium je vhodné jednak pro některé konkrétní otázky, např. jaké všechny funkce plnilo raphe, jednak pro důkladnější analýzu tvarů.

Jak technická stránka projektu, tak stránka historická otevírají možnost tématicky ucelených bádání.

²⁸ To samozřejmě neznamená, že se zvuková stránka úplně obchází (jak by mohl naznačovat výraz “phonology of silence” v práci použité). Jenom je nutno pečlivě odlišovat rovinu podloženou rekonstrukce a rovinu spekulací.

Key to Abbreviations

[304]

Účel této dvoustrany je dvojitý: (1) poskytnout stručný výklad zkratkám a kódům, které by pro seznam zkratk byly příliš komplikované; (2) nahradit přílišnou obecnost popisu Glossy výkladem konkrétních konstrukcí. Ale i kdyby Glossa mohla být uveřejněna celá, nebylo by vhodné se spokojit jenom s odkazováním čtenáře buďto na seznam zkratk (což mnohé nejsou) nebo na systematický popis kódu Glossy nebo hebrejské transkripce. Čtenář potřebuje někdy stručný výklad konkrétního užití, a ne studovat celou obecnou syntax. Často se také stává, že znaky nebo konstrukce mají odlišný význam v Glosse a v hebrejské transkripci. Právě tento díl je bez zbytečných podrobností staví vedle sebe.

List of Reference, Indices

[306], [315]

Seznam literatury obsahuje jak literaturu prostudovanou a citovanou, tak převzatou i s citací. Ačkoli vlastních zdrojů je naprostá většina, není samozřejmě možné citace vypustit nebo nepřecitovat. Můj obvyklý postup je ten, že poskytuji dva seznamy: jeden (většinou anotovaný) seznam vlastních zdrojů, druhý (neanotovaný) seznam zdrojů převzatých. Zde to nebylo možné např. proto, že práci jsem se věnoval řadu let a během té doby jsem nashromáždil mnoho výpisků. Během posledního roku jsem pracoval převážně z oněch výpisků. V nich ale žel nebylo vždy možné jasně rozlišit, kde bylo zdrojem vlastní studium, a která poznámka byla odvozená odjinud. (Často proto, že poznámka byla zjevně má vlastní úvaha, u které nebylo jasné, zda mě inspirovala primární nebo citovaná reference. Příčinou je samozřejmě i má vlastní nezkušenost: Musím zlepšit metodiku excerptce tak, aby k nejednoznačným nedocházelo.) Většina referencí je v disertaci uváděna také pod čarou (považuji to za praktické). Co je primární a co sekundární se díky tomu dá poznat i tak, že vlastní referenci anotuji pod čarou nebo komentuji v textu, kdežto cizí referenci pouze bez dalšího uvádím.

Jmenný index je analytický, tzn. obsahuje všechna jména autorů i editorů. Odkazuje většinou jen na první výskyt jména.²⁹ Předmětový index je podružný, témata se naleznou podle podrobného obsahu; do indexu jsem zařazoval vedlejší pojmy, které by se v obsahu těžko hledaly. PDF má svůj hledací nástroj.

Čeho se podařilo dosáhnout

Zhodnocení dosažených výsledků.

Na základě studia masoretského textu TN"K bylo možno dospět k interpretaci masoretského zápisu a zvukové stránky jejich jazyka, která je inovativní v několika směrech. Řadu nových pohledů přináší u vokálů (qamec, chatefy, šwa), mění pohled na tzv. guturály a v oblasti prozodie jednak přichází s novým pojetím slabiky a přízvuku, které by mohlo řešit některé obtížné fonologické problémy, jednak nabízí zcela originální interpretaci tzv. přízvuků, která by mohla pomoci přehodnotit historický vývoj liturgického zpěvu a nese také jistý potenciál pro obsahovou interpretaci hebrejské Bible.³⁰

Co bylo nutno odložit

Přiznání mezí, které se nepodařilo překonat.

Podařilo se sice dodržet maximální rozsah, ale za cenu podstatného zkrácení až vyloučení některých technických témat. Glossa místo popisu je zastoupena jen charakteristikou, matematické modely

²⁹ Proč neuvádím stránky, ale identifikátory oddílů, není těžké si domyslet. Index se plnil spolu s knihou.

³⁰ I segmentální fonologie může přispět k interpretaci, ač to nebývá tak časté. Už tato práce rozlišuje lexémy MiQQ:Daaš (Ex 15,17), »posvátno, říše bohů«, vs MiQDaaš (všude jinde), »svatyně«; JaaM, »moře«, JaM (jen ve dvou názvech), »?« (význam »bažina« by bylo ukvapený, neboť SuUPh nemusí být »rákos, vodní tráva«).

fonologie byly také vyloučeny (nebyly odzkoušeny na reálných datech, protože ta ještě nejsou dostupná v požadovaném množství a formátu) a z teorie melodémů byla zveřejněna jen asi polovina. Alespoň je zřejmé, v čem teorie melodémů spočívá. Teoretický základ fonologie vytvořené pro tento projekt byl zatím předložen pouze jako svazek teorií, které mají sice společný základ nebo návaznosti, avšak aby fonologie mohla být nabídnuta jako jedna nová teorie, musela by mít kompaktnější tvar (např. cyklický model navržený na str. [28] nebo podobný kaskádový, který jsem tu nerozpracoval). Snad je to však metodicky zdravý postup: nejprve konkrétní jazyková data, pak teorie vybudovaná na jejich základě.

Práce nepřináší definitivní rozhodnutí v některých sporných otázkách. Dokonce ani v těch věcech, kde autorovo osobní přesvědčení je poměrně silné. Rozlišuji totiž intuici získanou na základě studia, a stav, který lze považovat za prokázaný. Závěry by se měly činit na základě důkazů, a ne intuice (třebaže intuice může odrážet správné podvědomé vyhodnocení, které pozdější explicitní statistiky potvrdí). Přinést takové důkazy či snad jen argumentačně posílit některé z možných pozic je cílem širšího projektu.

Protože mým úmyslem je budovat korpus, nebylo by užitečné se zaměřit na jeden či dva jevy a ty popsat v úhledném formátu školní disertace. Ta by byla pro korpus bezcenná, dokud by se takovými disertacemi nepokryly všechny důležité otázky, jenže k tomu by asi sotva došlo a korpus by se nerealizoval. Pokud měla práce mít nějaký praktický smysl, nezbyvalo než zahrnout všechno, od čeho korpus badatele neosvobodí a co bude vyžadovat: segmentální i suprasegmentální problémy, technické i koncepční řešení, vše dohromady ve funkčním celku. Menší záběr prostě nebyl možný, a to i za cenu toho, že některé z problémů mohly být jen sondy. Zato jiné byly zpracovány poměrně důkladně, což by snad mohlo být kompenzací, a celek má také svou cenu.

Charakteristické pro tuto práci je zpracování masoretské hebrejštiny z hlediska její variability a mezních možností spíše než zaměření na běžné a standardní. Obrázek, který tak vyvstává, je preskripce spíše než deskripce a masoretský záznam jakožto kompozitum přijatelných alternativ (což by při výzkumném zaměření na běžné a standardní, jako u mých předchůdců, se jevilo jako deskripce stavu). Nutným důsledkem takového záběru je, že systematizace odsunutá do pozdější fáze není zatím ve stavu, kdy by se dala porovnávat se systematizací mých předchůdců, kteří pominuli analytickou fázi a tímto krokem začínali.

Seznam odkazů

Literatura, na kterou se odkazuje v tomto autoreferátu.

- Bauer, Hans / Pontus Leander (1918–1922) *Historische Grammatik der hebräischen Sprache des Alten Testamentes*, I–II (I: *Einleitung, Schriftlehre, Laut- und Formenlehre*). Max Niemeyer, Halle.
- Brockelmann, C. (1908–1913) *Grundriß der vergleichenden Grammatik des semitischen Sprachen*, I–II. Reuther u. Reichard, Berlin.
- Churchyard, Henry (1999) *Topics in Tiberian Biblical Hebrew Metrical Phonology and Prosodics*. Dissertation. University of Texas at Austin, Austin.
- Coetzee, Andries W. (1999) *Tiberian Hebrew Phonology: Focussing on Consonant Clusters* (Studia semitica Neerlandica 38) Van Gorcum, Assen.
- Dotan, A. (1981) *The Relative Chronology of Hebrew Vocalisation and Accentuation*, *Proceedings of the American Academy of Jewish Research* 48.
- Gesenius' Hebrew Grammar* (1909₂) E. Kautzsch (ed.₂₈) / Eng.: A. E. Cowley (ed.₂) Clarendon Press, Oxford.
- Joüon, Paul / Takamitsu Muraoka (2003) *A Grammar of Biblical Hebrew*, Pontifical Biblical Institute Press, Rome.
- Malone, Joseph (1993) *Tiberian Hebrew Phonology*, Eisenbrauns, Winona Lake, Indiana.
- Palková, Zdena (1994) *Fonetika a fonologie češtiny. S obecným úvodem do problematiky oboru*. Univerzita Karlova, Praha.
- Sperber, Alexander (1966) *A Historical Grammar of Biblical Hebrew: A Presentation of Problems with Suggestions to Their Solution*. E. J. Brill, Leiden.

°jh